

Szócs Levente

BIOGRÁFIÁK GYERGYÓI ÚJSÁGOKBAN
A 20. SZÁZAD ELEJÉN ÉS VÉGÉN

1. A sajtó mint a biográfia populáris regisztere

Gyergyói népi önéletrajzok kontextusainak, funkcióinak kutatása során körvonalazódott bennem azon kérdés, miszerint a régióban a 20. század során hogyan jelentkezett a különféle biográfiák, élettörténetek iránti általános érdeklődés, hogyan alakultak a biográfia-használat (fogyasztás) szokásai. Kézenfekvőnek tűnik a gondolat, hogy e téren az egyik lehetséges jelentős forrást a régióban kiadott, illetőleg a szélesebb olvasóközönség számára elérhető sajtó képezheti.

Anélkül, hogy a publicisztikai műfajok (történeti szempontból is minden bizonnyal fontos) sokféleségét figyelembe venném, Tzvetan Todorov meglátásait látom érdemesnek ebben az esetben érvényesíteni: szerinte a különféle írott műfajok voltaképp intézményekként működnek egy társadalomban, elváráshorizontot hozva létre az olvasóban, és írásmódot szolgáltatva a szerzőnek.¹ Annak, hogy nem minden beszédaktus alkot műfajt, az az oka, hogy minden társadalom azokat a beszédaktusokat választja ki és kodifikálja, melyekre az aktuális ideológiájának szüksége van. Ugyanakkor Todorov ennek kapcsán arra is figyelmeztet, hogy nem lehet pusztán elméleti síkon tekinteni ezt a kérdést, a gyakorlatot is meg kell vizsgálni egy-egy társadalmon belül.

A gyergyói sajtót ebben az értelemben mint annak az összefüggésrendszernek az intézményesült gyakorlatát értelmezem, mely az idők során különböző módokon határozta meg, hogy egy adott újságban ki írhat kiról, illetőleg az írás jogával felhatalmazott, avagy a publicisztikára szakosodott egyén vagy csoport mely ideológiákat képvisel, s ebből kifolyólag kiról/miről, mikor és hogyan ír. Mivel azonban most nem ezeknek az ideológiáknak, identitásformáknak a feltérképezése a cél, csupán a 20. század két határára: kezdetére (mely egyben a gyergyói újságkiadás kezdete is), illetőleg utolsó három évtizedére (a kommunizmusból a mai politikai-ideológiai állapotokba történő átmenet időszakára) összpontosítok. Vizsgálódásom most csupán csak arra a kérdésre irányul, hogy a sajtó valóban a társadalom általános biográfiai

emlékezetének valamiféle forrása-e, és mint ilyen, történetileg változó-e.

Keszeg Vilmos mutat rá arra, hogy a különböző narratívákat forgalmazó egyén (*homo narrans*) szövegeinek alaptípusa a *biográfia*, illetőleg az *autobiográfia*.² A *saját élet* történetének, vagy a másokról szóló *életrajzi jellegű történetek* elmesélésének todrovi értelemben is gyakorlata van az erdélyi magyar társadalomban, mely a hétköznapi beszédaktusoktól a sírfeliraton át az önéletírásig számtalan területen megnyilvánul. Keszeg Vilmos három hipotézist fogalmaz meg és tárgyal az élettörténet fogalmával kapcsolatosan, *Élettörténetek populáris regiszterekben* című tanulmányában: a) az élettörténetek forgalmazása olyan szociális viselkedési stratégia, mely az egyén személyes identitását a társadalomba való beilleszkedés, adaptáció érdekében, történetek segítségével közvetíti, a társadalom a maga részéről kommunikációs események során forgalmazott történetek alapján tartja számon tagjait; b) a forgalmazott történetek regiszterekbe szerveződve jelölik ki az egyén helyét egy adott társadalomban és korszakban; c) a 20. században az élettörténetek megszerkesztésének új kontextusai alakultak ki, melyek általánossá tették a történetmondás, a *biografikus emlékezet* társadalomban betöltött jelentéstermelő, normatív szerepét.³ A továbbiakban ezen definícióknak megfelelően használok én is a *biográfia* fogalmát: nem műfajként vagy szövegtípusként azonban, hanem pusztán olyan szövegrészként, mely valamilyen (tehát bármilyen) módon, meghatározott vagy nem meghatározott személy életének eseményeiből, történeteiből, vagy éppenséggel annak apróbb mozzanataiból építkezik.

A publicisztika mint intézményesült műfaj és mint gyakorlat az eddig elmondottak alapján válik alkalmassá a biográfia-fogyasztás mikéntjének megfigyelésére. Regionális sajtóról lévén szó (*Gyergyói Hírlap*, *Hargita*), további kérdésként vethető fel, hogy ezek a lapok milyen mértékben, milyen kontextusban hozhatók összefüggésbe a regionális identitással: amennyiben ilyen összefüggések megfogalmazhatók,

¹ TODOROV, Tzvetan 1990, 18.

² KESZEG Vilmos 2002, 208.

³ KESZEG Vilmos 2007.

úgy az újságokban megjelenő biográfiák is ebben a kontextusban tárgyalhatók. A régió fogalmának értelmezését Pierre Bourdieu és Anssi Paasi az identitással hozza összefüggésbe. A régió e szerzők szerint nem elsődlegesen földrajzi jelenség, hanem számos kulturális összefüggés (történelem, politika, szépirodalom) terméke, szociológiai, szociálpszichológiai, antropológiai entitás, tehát emberi, dinamikus társadalmi kategória.⁴ A régió értelmezésének kulcsfogalma a reprezentáció, az a szimbolikus cselekvés, mely magukat az adott régióhoz soroló csoportok érdekvizonyait szolgálja. A reprezentáció szellemi (mentális) és tárgyi síkon egyaránt létrejön, voltaképp a reprezentáció hozza létre a régiót magát, emellett egy adott földrajzi területet sokszor éppen a történeti, szociológiai, antropológiai kutatás értelmez régióként.⁵

A regionális sajtó szerepe ebben a folyamatban nem hagyható figyelmen kívül. Jan Assmann, Maurice Halbwachs álláspontját továbbgondolva, az emlékezet egyéni és kollektív jellegével kapcsolatosan mondja, hogy az egyéni emlékezet kommunikációs folyamatokban való részvétel során alakul ki, és csakis a kommunikáció révén marad életben. A kommunikáció ugyanakkor egy adott társadalmi csoportot (legyen az akár család, akár vallási vagy nemzeti közösség) feltételez.⁶ Ugyancsak társas interakciókra, tehát kommunikációs aktusokra épül a kollektív emlékezetnek a közelmúltra kiterjedő része, a kommunikatív emlékezet, vagy másképpen a biografikus emlékezet. A kulturális emlékezet számára ugyanakkor Assmann szerint az „emlékezetes”, és nem a „tényleges” történelem számít.⁷

Ezek a megállapítások a regionális sajtóra is érvényesek, hiszen éppen a közelmúlt eseményeit hivatottak a maguk sajátos normái szerint az olvasóközönség felé kommunikálni. Végül, a sajtó objektív/subjektív vonatkozásainak kérdéskörébe nem látom szükségesnek itt betekinteni, csupán utalni szeretnék arra, hogy az általam áttekintett évfolyamok számos cikke, ha tetszik, éppen a biografikus emlékezet kontextusában, olyan értelemben válik szubjektívvé, hogy nyilvánvalóan reprezentál valamilyen jól körülírható identitást egy vagy több másfajta identitással szemben. Ennek függvényében a továbbiakban néhány, a gyergyói régióban olvasott újság egy-egy évfolyamát vizsgálom meg.

2. A 20. század eleje. Gyergyói Hírlap

A *Gyergyói Hírlap*ot 1898-ban alapították, 1901-től *Gyergyó* címmel jelent meg az első világháborúig. Társadalmi/közigazgatási, vallási, irodalmi, közgaz-

dasági jellegű cikkeket publikált hetente egyszer, és az egész Gyergyói-medence lakossága számára elérhető volt. Főszerkesztője Kalmár Ignác, első fontosabb munkatársai Görög Joáchim örmény katolikus főtisztelendő, Orel Dezső, a város első polgármestere, Farkas Imre, Simon Ádám, Gencsi Zoltán, Kiss József, Dr. Fejér Dávid orvos, a segédszerkesztő Laurenczi Vilmos voltak.

Már az első lapszámokban jelentkezik a biográfiák iránti érdeklődés. Az 1898. október 2-án Erzsébet királynő, „Magyarország legnagyobb pártfogója” halálára írtak vezércikket, nekrológot. A cikk érdekessége, hogy nem csak a királynő életútjára tesz utalásokat, hanem a királynő gyilkosára is, aki „szentségtörő kézzel tört döfött a legdrágább szívébe, a legártatlanabb kebelbe.” Ebből a részből idézem: „Elhagyta az iskolát, mert az iskola az Isten kertje, hol a lélek virágai fakadnak: neki szemétdomb kellett, gonosz társainak szennyes fészke, hol férgek és undokságok tanyáznak. [Bekezdés] Anarkista vagyok! – mondá – 13 éves korában e fenevad. Nem kell nekem az Isten, mert Ő csak a tiszta szívekben gyönyörködik: nem ismerem királyt: – mert ő csak az igazaknak oltalmazója: nincsen nekem hazám, mert a hazának földje csak a becsületes munkának nyújtja táplálékát. [Bekezdés] S megindult... s elébe jött egy beteg asszony, ki tüdülést keresett a genfi tó partjain: egy fájdalmas anya, ki elvesztett egyetlen fiát kereste az erdők rejtekein: egy királyné, ki milliók szeretetét hordozta szomorú szívében... (...) Hozzá rohant e szörnyeteg s gyilkos vasával keresztül döfte e beteg szívet. – királynénk szívet”.

A *Gyergyói Hírlap Tárcza* című rovatában rendszeresen egy-egy személy történetét közlik, szépirodalmi stílusban. „A csunya lány” (1899. január 1.) Gemma nevű szereplője, „A nagyanya” (január 8.), „A szerelem áldozatai”-ban (január 15.) szereplő Tószög Lajos, „A kis kadét első szerelme” (január 22.) valószínűleg kitalált szereplők, mindenesetre a cikkek szerzői egy-egy biografikus történetet mesélnek el.

A nekrológoknak nincs külön rovata, a hírek között kap helyet egy-egy nevezetesebb haláleset: „Véletlen halál. Csata Felix csomafalvi lakosnak 7 éves kis fia a község borviz kutja mellett játszadozván, eddig ismeretlen körülmények között a kutba esett; mire a szerencsétlenséget észrevették a gyermek már megfulladt”. Egy másik esetben a lóúsztatás közben elhunyt 8 éves kisfiú története kapcsán az előljárást figyelmeztetik, hogy felnőtt embereket alkalmazzanak a munkára, a tragédiák elkerülése végett.

A halálesetek közlése mellett nevezetesebb születésekről is megemlékeznek a lapszámok. A királyi

⁴ Vö. BOURDIEU, Pierre 1985; PAASI, Anssi 1989; EGER György 1996.

⁵ BOURDIEU, Pierre 1985, 17.

⁶ ASSMANN, Jan 1999, 36–38.

⁷ Uo., 51–53.

család biográfiájából folyamatosan olvashatunk adatokat, így az 1899. március 19-i számban: „A király legszebb dédunokája. József Ágost főherczeg ujszülött leánykája negyedik dédunokája királyunknak. József Ágost főherczeg 1892. november 15-én kelt egybe Augusztá bajor herczegnővel és boldog házasságból született a négyéves Ferencz József főherczeg és a másfél éves Gizella főherczegnő. Királyunk negyedik dédunokája Seegfried bárók leánykája. Mint a hivatalos lapban közölt orvosi jelentés mondja, Augusztá főherczegnő, valamint ujszülött leánykája, a körülményeknek megfelelően jól vannak”.

Az 1899-es évfolyam számai a *Csarnok* című rovatban az 1848–49-es forradalom gyergyói honvédek biográfiáját közlik, így például Kiss Antal honvédőrnagy naplójából jelentenek meg részleteket, majd a Borszéký Soma által szolgáltatott információk alapján más honvédek történeteit mondják el. A későbbi lapszámok más jellegű biográfiái mellett, az őszi hónapokban, ugyanebben a rovatban Jókai Mór *Puskás Kalári* című, egy székely mondát feldolgozó terjedelmes költeményét közlik folytatásokban.

Gyakran rendőrségi ügyek kapcsán olvashatók biográfiai jellegű adatok. 1900. július 8-án a *Különfélék* rovatban rövid cikk számol be arról, hogy egy gyergyócsomafalvi asszony az anyósával a somlyói búcsúra menés közben holtan szülte meg gyermekét, „és nyomban el is földelték, aztán mintha semmi sem történ volna tovább gyalogoltak”. 1901. január 27-én, ugyanebben a rovatban számolnak be egy remetei lakos történetéről, aki a megvásárolt pálinkás hordót elejtette, és hogy a drága portéka ne vesszen kárba, útírtárait kérte, hogy fogyasszanak el belőle, amenynyit lehet: „Petréddel együtt leitták magukat a sárga földig úgy, hogy Csibi András Eleké még a helyszínen meghalt, a többiek pedig tökrészen és az alkohol mérgezés tüneteinek között szállítottak be Ditróba, a hol orvosi kezelés alá vétettek”. Ugyanebben a számban viszont Simon Gergely jegyző halálára terjedelmes cikket írtak, teljesen más hangnemben: „Tégedet szeretve tisztelt kartársunk, aki becsülettel és tiszta kézzel törekedtél nehéz és terhes feladatoknak e nemes község jólétének előmozdítására megfelelni, hogy ennek tiszteletét, ragaszkodását és bizalmát kiérdemeljed”.

A születés és halál mellett az élet más fordulóiról is megemlékezik a hírlap. 1904. január 1-én olvashatjuk a következő tudósítást: „Kinevezés. Guelmíno József munkatársunkat, polgáriskolai tanárt, ki kato-

nai szolgálatát tavaly teljesítette, Ó Felsége m. kir. honvédhadnagynak nevezte ki. – Gratulálunk”.

Összegezve a 20. század elején megjelent cikkek, lapszámok tartalmát, elmondható, hogy ezek kétféle biográfiát forgalmaznak. A társadalmi hierarchia magasabb fokán a főúri osztály, a kismemesség és a városi értelmiség tagjainak más hangnemet biztosít az újságírás, a köznép ostobaságát, butaságát, egyszerűségét kidomborító cinikus, olykor pikáns hangnemben elmondott történeteivel szemben.

3. A kommunizmus időszaka. *Hargita*

A 20. század során Gyergyóban megjelent más hetilapokat nem lapozom tovább,⁸ remélve, hogy sikerült ennyivel megmutatnom a biográfia iránti érdeklődés kiemelkedő szerepét, mely már a régió legelső kiadványában jelentkezett. Ehelyett, ugorva az időben, az 1989-es forradalmat megelőző, és azt követő évtizedek újságainak azon számaikat tekintem át, melyek az önéletrészek megjelenésének éveiben a biográfiák fogyasztásának újabb példáival szolgálnak. Gyergyószentmiklóson és környékén az 1970–80-as években az *Előre* országos és a *Hargita* megyei napilap volt elérhető, a helyi lapkiadás hosszú évtizedek után, az 1990-es években vált csupán újra lehetővé.

A Csíkszeredában kiadott *Hargita* 1979-es évfolyamát veszem szemügyre a továbbiakban.⁹ Az év folyamán megjelent cikkek, rovatok között tallózva először azok a nagyobb tematikus egységek váltak világossá, melyet a napilap az olvasóközönség számára, úgymond fogyasztásra ajánlott. A címdalalakra rendre a Román Kommunista Pártot, Nicolae és Elena Ceaușescu jelenítik meg. E kötelező tematika mellett természettudományos cikkeket közölnek (a tudományosan művelt gazdaság mellett érvelnek, növény- és állatvilággal foglalkoznak, az alkohol ártalmas voltát számtalanszor orvosi cikkek bizonygatják, szputnyikokról, úrfelvételekről tudósítanak), irodalmi művek recenzióit közlik, kortárs művészeket szólaltatnak meg, megalkotják a dolgozó nő és a dolgozó férfi imázsát. Hetente egyszer egész oldalas cikk jelenik meg egy-egy Hargita megyei település néprajzi vonatkozásairól, a népművelés ideológiájának szellemében. Az évfolyamot végigolvasva megfigyelhető, hogy az újság erősen tanító célzattal készült. Mindaz, amit elmondanak ezek a cikkek, együttesen a tudományos szocializmust hirdetik, a példaszerűnek beállított történetek az olvasó egyén, közösség okulását szolgálják.

⁸ 1905-től *Csikvármegye* címmel indul újabb hetilap, Vákár P. Artúr szerkesztésében. 1920 és 1931 között jelent meg a *Székely Szó*, 1926 és 1932 között, az Országos Magyar Párt lapjaként a *Gyergyói Újság*, 1934 és 1936 között Csiby Andor hozta létre a *Gyergyói Lapokat* stb.

⁹ Az évszámra az *Így teltek hónapok, évek...* című önéletrajz-gyűjtemény (SALAMON Anikó 1979.) kiadása miatt esett elsősorban a választásom, lévén, hogy ebben egy gyergyói (gyergyócsomafalvi) szerzőnek, Czírják Gergelynek a szövege is olvasható.

Az okításban a különféle biográfiai jellegű adatoknak fontos szerep jut, kivéve talán a nekrológokat, melyek a korábban ismertetett formáról ikonikus, stilizált (és a mai napig művelt) alakzatra váltanak. Négyféle személyes biográfia-típust véltem felfedezni: a *Ceaușescu-házaspár* életének eseményei, a „tisztn látó”, kultúrát termelő *értelmiségi* (művész, irodalmár, tudós), a dolgos, szorgalmas, kultúrát fogyasztó *munkás* (gyári dolgozó, földművelő) és a nemzet jó hírét tápláló *élsportoló* idealizált képe. Emellett számos cikk a román nép, a párt, illetőleg a kommunizmus (főként a kommunista ifjúság) biográfiájáról is szól, melybe jó beilleszthető az a székely populáció, amely az újságot nap mint nap kézhez veszi.

Elena Ceaușescu születésnapja adott okot arra, hogy 1979. január 5-én a biografikus emlékezés kontextusában köszöntőt mondjanak különböző személyek. Egy csíkszeredai mérnök és egy szentgyházi dolgozó mellett a gyergyóditrói Szabó Mária (növénytermesztési brigád-vezető) írta meg köszöntőjét, úgy, hogy az ünnevelt biográfiáját a közösség fejlődésével hozta összefüggésbe: „Így hát Elena Ceaușescu elvtársnő, a jeles közéleti személyiséget, a tudóst és nem utolsó sorban a példás feleséget és édesanyát születésnapján szívből köszöntik a gyergyóditrói mezőgazdasági termelősövetkezet 1-es számú növénytermesztési brigádjának tagjai, de úgy vélem, beszélhetnék akár a tágabb közösség nevében is, hiszen hasonlóképpen éreznek az emberek Ditróban csakúgy, mint a megyében, városon és falun egyaránt. [Bekezdés] Brigádunk elég jó eredménnyel zárta az 1978-as esztendőt, a termelősövetkezet kilenc brigádjá közül miénk lett a második (...)”

Január 12-én Székedi Ferenc köszöntötte Méliusz Józsefet mint értelmiségit, hetvenedik születésnapján. Az előző példához hasonlóan, a személyes biográfia a lokalitás, a nemzeti identitás síkjába itt is beágyazódik: „Most éppen valahol Európában bolyong, nem csupán az országok, a városok, az utak Európájában, mint annyiszor tette útlevéllel, vagy útlevél nélkül, nem valamiféle törvény megszegésével, csupán azon egyszerű oknál fogva, hogy a szellemi határok átlépéséhez nem kell semmi hivatalos dokumentum, de szükségeltetik annál jóval több: az érzékenység, a léleknek az a fáradhatatlan állapota, amely rokontársakat keres itthon és máshol, nem elhagyva a hazát, a népet, a nemzetiséget, az anyanyelvet, hanem bárhol azzal és azért érvelve”. Méliusz József mellett az év során megemlékeznek Orbán Balázsról, Eminescuról és más híres személyiségekről is. 1979. október 14-én a Csíkszeredában tartott Kriterion-napról egy egész oldalas cikk tudósít, a közölt fényképeken Salamon Anikóval és Czirják Gergelyvel találkozhatunk.

Az újság rendszeresen közöl munkásbiográfiákat, ezek mindegyike a haza fejlődése érdekében kifejtett munkát élteti. 1979. május 25-én Kolozsi Márton tudósít a csíkszeredai (bögyözi) Kádár család ünnepi összejöveteléről. Az életforduló ünnepi hangulata jó alkalom arra, hogy a család népességét, idilli kapcsolatait, de főként munkáséletét a cikk példaként állítsa az olvasók elé: „Utoljára a télen találkozott a nagy család. A bögyözi Kádár György és neje, született Székely Gizella 1978 novemberében tartotta aranylakodalmát. A nyolcvan éves vőlegényt és hetvenkét éves menyasszonyát öt fia, két lánya, menyei, vejei és unokái virágözönnel, hasznos figyelmességekkel, hála és biztató szavakkal köszöntötték. A szűk családi kör 28 tagja ülte körül a jelképes mennyegzői asztalt, s kívánt erőt-egészséget, hosszú életet a nagycsalád-teremtő, a sok gyermeket is féltő gonddal nevelő öregsülőknek, nagyszülőknek. (...) A Kádár-fiúk évtizedes vándorlásának egy-egy szusszanója a sok hazai városnév. Építkezési, kenyérkereseti emlékhelyek ezek, amelyekről a jó testvér fia-lánya, a sok Kádár-unoka is sokat hallott, ha másként nem, hát az apák-anyak leveleiből... A sokat vándorolt Kádár legények ugyanis kivétel nélkül mind ácsok, újabban betonozók is. A kézi szerszámok nevei, a betonöntés, zsaluzás, hegesztés, betonfalak, földemek és a hozzájuk hasonló szakkifejezések csakúgy röpködtek a levegőben, mint a gyermek-unokák ismerősen csengő személynevei. (...)”

A szocialista gazdaságot rohamos fejlődéssel jellemző hangzatos cikkek gyakran a személynevek tömkelegét sorolják. Az április 19-i szám egy egész oldalon közli a mezőn dolgozó munkások fényképeit. A fényképek nem személytelenek, mellettük szerepelnek a példásan dolgozók nevei, biográfiai adatai is („Hasznosan töltött vakáció. Szabó László X.-ikes diák ott dolgozik a csíkszentgyörgyi munkaföldön”; „Két hatsoros ültetőgép a csíkszentgyörgyi határban. Bándi Szilveszter és János Ágoston gépészek még reggel hatkor munkába álltak, de nem késlekedtek a nyugdíjas mtsz-tagok sem: Gál Vencel, Vitos Sándor, Szennyés György és Tekse József, akik előrehaladott koruk ellenére még viccelődnek is. Vidáman jobban megy a munka”. Stb.).

A biografikus (meg)emlékezés negyedik típusa a sportoló személyiséget helyezi előtérbe, sportolók biográfiáját is rendszeresen közli az újság. Az 1979. május 31-i lapszámban egy gyergyószentmiklósi nyugalmazott testneveléstanárral, Basilidesz Tiborral olvasható interjú, mely abból az alkalomból készült, hogy az illető személyiség biográfiája egy korábban készült, tíz neves sporttanár munkásságát bemutató kötetben megjelent. Az interjú előtt a cikkíró (Rebendics József) Basilidesz Tibor rövid élettörténetét

mondja el, majd az interjúban a tanárság tapasztalataira kérdez rá. Az ilyen kiemelkedő jelentőségű cikkek mellett a *Közelképben* című sorozatban rendszeresen közlik egy-egy sportoló fényképpel ellátott jellemzését, így október 30-án Jakab József labdarúgóval ismerkedhetünk meg, aki élsportolása mellett kiváló dolgozó is: „13 éves korában már az ifúsági csapatban játszik, négy évvel később a Fások C-osztályos csapatában lép pályára, épp, amikor csapata a B-osztályban szerepel, ő katonai szolgálatát tölti, ezután végig hű marad klubjához. Az egészségügyi technikum elvégzése után egy éves tervezői tanfolyamra jár, jelenleg a Matrica-gyár tervező részlegén dolgozik. Példakép csapattársai előtt, fegyelmezett, öntudatos játékos, csapatának mozzogató ereje, óriási teherbírású, mindig betartja az edző utasításait. Kétgyermekes családapá, példásan tesz eleget kötelességének mind a családban, munkahelyen, mind a labdarúgó pályán”.

4. 1989 után

A hirtelen változást hozó politikai helyzet teremt meg a lehetőséget a gyergyói régió újságkiadásának újraindítására. A *Gyergyói Kisújság* elődje, a *Gyergyói Synten Minden*¹⁰ 1994-ben indult. Első évfolyamát áttekintve a biográfia iránti érdeklődés ötlik szembe.

A hetilap egy oldalt szentel *Az én történetem* című rovatnak. A szerkesztő Péter Csaba katonaemlékeiről négy egymás utáni számban ír *[(Katona)tisztes dilibáz]*, márciusban hasonló témával követi Kovács Sándor sorozata (*Katona-mese*), majd Ferenczi Attila közöl Mezöcsávási tapasztalatokat négy alkalommal (*Tanfolyam a falusi turizmusról*). A személyes jellegű történetek ezzel kimerülnek, helyüket ugyanebben a rovatban a helytörténet veszi át. Így előbb helyi mondákról, helytörténeti jellegzetességekről (*Bothvára, Gyilkostó legendája, A Gyilkos-tó keletkezése és elnevezésének eredete, A szárhegyi Ferencrendi templom és a zárda története, A gyergyószárhegyi Tatárdomb*), majd a magyar nép eredetéről olvashatunk, a rovat címe is megváltozik az év hátralevő hónapjaiban (*Helytörténet-szabadidő*).

A következő évfolyamok egyrészt az újságkiadás profivá válását, másrészt a helyi biográfiák helyett a globális jellegű témák megjelenését mutatják. Az egyik 1996-os számban (június 6.) már a *Helyi csillagok* rovatban olvashatjuk Köllő Miklós gyergyócsomafalvi születésű, Budapesten alkotó egykori szobrászművész életének, munkásságának történetét. Érezhetően túlsúlyba kerülnek a helyi sportoló egyéniségek, főként a nagy helyi hagyománnyal rendelkező jégkorong játékosainak, edzőinek, vagy

a sziklamászásban jeleskedő egyéneknek a történetei, az 1995. január 12–18. számában Urzică Marius gyergyószentmiklósi születésű fiatal olimpikon kap főszerepet.

A *Gyergyói Kisújság* megjelenése után nem sokkal évkönyvet ad ki, ebben rendre szólaltatnak meg a régió településeiről származó egyéneket (molnárokat, kovácsokat, gazdákat stb.). A hetilappal párhuzamosan, az 1990-es években jelent meg az ÚjKelet, mely szintén regionális hetilapként közölte évekg Antal János önéletírását.

A regionális újságok mellett az egyes települések is saját újságot hoztak létre, ezek többnyire havi rendszerességgel jelennek meg az 1990-es évek óta. Gyergyócsomafalván előbb *Fővényszem*, újabban *Délhegyaljja* címmel jelenik meg hasonló.

Az első lapszámokkal kezdődően a *Délhegyaljja* is igényt tartott a közösség tagjainak megszólalására, s egyúttal teret is engedett azoknak. Általánossá vált, hogy az írás szokásával élők megkeresik Ambros A. Árpádot, a szerkesztőt. Így kerültek az újságba 1999-től napjainkig Köllő Ferenc, Kopacz József versei (utóbbi szándéka az volt, hogy minden hónapról verset ír, és azt havonta közli a lapban). Továbbá, a *Délhegyaljja*ban jelent meg Köllő Vilma és Köllő Teréz neve is. Köllő Terézzel kapcsolatban olvashatjuk a következő tudósítást (1999 decemberében): „A 91 éves Köllő Istvánné született Borsos Teréz nemrég egy, a ballada műfajba beillő írást juttatott el szerkesztőségünkbe, melynek címe: A kőszikla is megreped. A nagy terjedelem miatt (11 oldal) sajnos nem áll módunkban leközoelni az alkotást, de megpróbáljuk röviden ismertetni a történet lényegét. (...) Eddig a történet. A cselekmény szinte nem is újszerű, de a rendkívüli az benne, hogy a 91 éves Teréz néni milyen szellemi frissességről tesz tanúságot, amint gyönyörű jelzőkkel, izgalmas fordulatokkal és nem mindennapi személyes átéléssel vezeti a cselekmény fonalát. Nem elhanyagolható tény, hogy egész írását az Istennel való mély kapcsolat és hit hatja át. (Milyen távol áll ettől a mai kor embere!)”

5. Következtetések

Az imént bemutatott három idősíkot összehasonlítva elmondható, hogy a sajtóban megjelenő biografikus jellegű írások, úgy tűnik, a mindenkori hivatalos (esetleg a szerkesztők, kiadók által felvállalt) ideológiának rendelődnek alá.

1. A 20. század elején a *Gyergyói Hírlapot* az az elit réteg adja ki, mely a város (Gyergyószentmiklós) gazdasági, szellemi fejlődésében fontos szerepet vállal. Következésképpen az újságban megjelenő biográfiai

¹⁰ A névjáték mögött az rejlik, hogy az újságot a helyi *Syntax* kábeltelevíziós társaság adta ki.

jellegű írások, adatok rétegelik a megjelenített társadalmat: az elit, az értelmiségi (melynek Gyergyószentmiklóson bizonyos hányada örmény származású) biográfiai vonatkozásainak pozitív kicsengésével szemben a tömegek biográfiáját a tudatlansággal, néhol ostobasággal jellemzi. Az életpálya sikeres fordulópontjaival jellemzett katona, egyházi előljáró, értelmiségi csoport kontrasztot képez azzal a tömeggel, mely egy esetben például, az újság szerint, tűvé teszi Gyergyó határát egy gyilkossági ügyért felelőssé tett nyolcvan méteres kigyóért.

2. A *Hargita* kiadásának kontextusaival nyilvánvalóan a kor kommunista értékszemelete hozható összefüggésbe. A nézőpont itt az urbánus értelmiségié, aki a különböző rétegeket egy közös cél, a haza építése érdekében látta munkálkodni: a költőt, író, tanárt ugyanúgy, mint a gyárban vagy mezőn dolgozót. Ezen cél mellé/fölé mint etalont rendeli a Ceaușescu-házaspár biográfiáját. Az itt közölt biográfiák szinte minden esetben erősen pozitív kicsengéssel bírnak, elmarasztalás csupán néhány esetben ér olyanokat, akik nem a kor ideológiájának megfelelően cselekedtek. A biográfiák tulajdonképpen „élbiográfiák”: élmunkás, élsportoló, minta-értelmiségi – ezeket úgy kell olvasniuk a gyergyóiaknak, mint követendő példákat.

3. Az *1989 után* kiadott, általam vizsgált lapok, regionális (szűkebb értelemben véve gyergyói) és lokális szinten újraértelmezik a különféle biográfiákat, érezhetően individuálissá válnak az egyes életpályák. A korábbi egységesített értékszemelet hiányában a regionális és lokális sajtó szemmel láthatóan igyekszik megragadni azon életpályákat, életrajzi mozzanatokot, melyek a regionális identitás tudatos vagy kevésbé tudatos újraalkotásában hasznosnak bizonyulhatnak.

Összegzésként: a gyergyói olvasóközönség a 20. század bizonyos (általam vizsgált) időszakaiban olyan biográfiai jellegű adalékokkal találkozhatott, melyek a publicisztikai értelemben vett szerkesztettség folytán sajátos regisztert alkotnak. E regiszter fontos jellemzője a nézőpont, mely elsősorban a mindenkori sajtó kiadásáért felelős szerkesztés, az egyes publiciszták által képviselt ideológiai/identitásbeli magatartásnak alárendelődik. Ugyanakkor a 20. század végén kiadott gyergyói sajtó esetében érezhető, hogy a nem hivatásos újságírók, jobban mondva maguk az olvasók egyre jelentősebb mértékben részt vesznek az újságírásban, azáltal, hogy saját szövegeiket látják viszont az egyes kiadványokban. A *Levélbontás*-szerű rovatok elterjedése ezt nagymértékben elősegíti.

Szocs Levente – Tarisznyás Márton Múzeum, Gyergyószentmiklós, Rákóczi Ferenc u. 1., RO-535500; szocslevente@tmnmuzeum.ro

Irodalom

- ASSMANN, Jan
1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskulturákban*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- BOURDIEU, Pierre
1985 Az identitás és a reprezentáció. A régió fogalmának kritikai elemzéséhez, *Szociológiai Figyelő*, II/1, 7–22.
- EGER György
1996 Régió és periféria. Adalékok a határrégiók vizsgálatának elméleti megközelítéséhez, in: Diószegi László (szerk.): *Magyar-ságkutató 1995–96*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 237–246.
- KESZEG Vilmos
2002 *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*, Komp-Press – Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár.
2007 Élettörténetek populáris regiszterekben, in: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.): *Emberek, életpályák, élettörténetek*, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 151–198.
- PAASI, Anssi
1989 A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása, *Tér és Társadalom*, 1989/3, 70–79.
- SALAMON Anikó
1979 *Így teltek hónapok, évek. Öt életrajz*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- TODOROV, Tzvetan
1990 The origin of genres, in: *Uő: Genres in Discourse*, Cambridge University Press, 13–26.

Biografii în ziarele din Gheorgheni la începutul și sfârșitul secolului al XX-lea

(Rezumat)

Autorul lucrării parcurge câte un an din câteva dintre ziarele publicate în Gheorgheni, respectiv cele citite în Gheorgheni. Prezentul studiu interpretează presa din Gheorgheni ca o practică instituționalizată a sistemului de relații, care cu timpul a determinat prin diferite metode cine despre cine are voie să scrie într-un anumit ziar, respectiv ce ideologii reprezintă indivizii sau grupurile specializate în publicistică sau însărcinate cu drept de a publica și, prin urmare, despre cine/ce, când și în ce fel scriu. De această dată autorul s-a concentrat numai asupra celor două capete ale secolului al XX-lea: începutul (considerat și începutul editării de ziare din Gheorgheni), respectiv, ultimele trei decenii (perioada de tranziție de la regimul comunist la condițiile politice-ideologice de astăzi). Autorul cercetează dacă presa este într-adevăr un izvor al memoriei biografice comune a societății și, dacă da, în ce măsură se schimbă în cursul istoriei.

Biographies in newspapers from Gyergyószentmiklós (Gheorgheni) at the beginning and the end of the 20th century

(Abstract)

The author surveys one year volumes of some of the newspapers edited in Gyergyószentmiklós and those that were read in Gyergyószentmiklós respectively. He interprets the press from Gyergyószentmiklós as an institutionalized practice of the interrelation system that had, for years, determined in different ways who had the right to write about who in a given journal, moreover, what ideologies do represent certain individuals or groups entitled to write or specialized in journalism, and as a consequence, about what/who, when and how do they write. In this study he limits his enquiries to the two ends of the twentieth century: the beginning (considered to be the start of newspaper publishing in Gyergyószentmiklós) and the last three decades (the transition period from communism to the political-ideological conditions of our days). The author investigates whether the press is indeed a source for the common biographic memory of the community, and if yes, in what extent does it change historically.

